

Юридичні науки

УДК 347.962

Хмиз Мар'яна Василівна

доктор філософії

Львівський університет бізнесу та права

Хмыз Марьяна Васильевна

доктор философии

Львовский университет бизнеса и права

Khmyz Mariana

PhD

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0003-3553-8022

**ДО ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ
СФЕРІ
К ВОПРОСУ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
КОРРУПЦИИ В СУДЕБНОЙ СФЕРЕ
ON THE ISSUE OF PREVENTING AND COMBATING CORRUPTION
IN THE JUDICIARY**

***Анотація.** На основі вивчення теорії та узагальнення судової практики України у статті представлено результати дослідження, що стосуються питання запобігання і протидії корупції в судовій сфері, а також наведено відповідні висновки і пропозиції у цьому напрямі.*

***Ключові слова:** суддя, суд, правосуддя, право на справедливий суд, запобігання і протидії корупції в судовій сфері.*

***Аннотация.** На основе изучения теории и обобщения судебной практики Украины в статье представлены результаты исследования, касающиеся вопроса предотвращения и противодействия коррупции в*

судебной сфере, а также приведены соответствующие выводы и предложения в этом направлении.

***Ключевые слова:** судья, суд правосудия, право на справедливый суд, предотвращения и противодействия коррупции в судебной сфере.*

***Summary.** Based on the study of the theory and generalization of judicial practice of Ukraine, the article presents the results of research on the prevention and combating of corruption in the judiciary, as well as presents the relevant conclusions and proposals in this direction.*

***Key words:** judge, court, justice, the right to a fair trial, prevention and counteraction to corruption in the judiciary.*

Практика показує, що корупція в судовій сфері виступає однією із найбільших складових ланок корупційних правопорушень і діянь в Україні. За таких обставин рівень довіри громадян до системи органів судової влади є не високим, і тому знижується рівень авторитетності судової влади на тлі учинення значних корупційних правопорушень та діянь з боку суддів та органів судової влади загалом. Проте, треба зауважити, що, незважаючи на досить низький рівень довіри громадян до органів судової влади, він все-таки зростає – так, за 2018 рік рівень довіри громадян до судової влади становив 16 % проти 5 % за 2015 рік [1].

Отже, опираючись на особливу актуальність тематики корупції в судовій сфері, виникає потреба у розкритті особливостей запобігання корупційним правопорушенням та діянням як з боку суддів, так і зі сторони органів судової влади загалом.

Дослідженням проблем запобігання корупції в судовій сфері займалися та займаються такі відомі вчені та юристи-практики, як О. Ісевич, А. Кирилюк, Ю. Лавренюк, О. Овчаренко, Б. Розвадовський, Н. Савчин, Р. Скриньковський, В. Соловійов та інші. Проте на сьогодні

ґрунтовно не розкритими залишаються питання запобігання корупції в судовій сфері з точки зору практичного підходу.

До суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [2] (згідно статті 3 «Суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону»), належать: 1) судді; 2) судді Конституційного Суду України; 3) Голова Вищої ради правосуддя; 4) заступник Голови Вищої ради правосуддя; 5) члени та інспектори Вищої ради правосуддя; 6) посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя; 7) Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 8) заступник Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 9) члени та інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 10) посадові особи секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 11) посадові особи Державної судової адміністрації України; 12) присяжні, що виконують обов'язки у судах.

Виявлення корупційних правопорушень та діянь, учинених представниками органів судової влади, виступає обов'язком Національного агентства з питань запобігання корупції. У випадку виявлення порушень вимог Закону України «Про запобігання корупції» стосовно етичної поведінки, запобігання і врегулювання конфлікту інтересів суддями та суддями Конституційного Суду України Національне агентство з питань запобігання корупції інформує Конституційний Суд України чи Вищу раду правосуддя про наявність таких правопорушень. Своєю чергою, Конституційний Суд України чи Вища рада правосуддя у відповідності до законодавством затверджених повноважень накладає на таких суддів дисциплінарну відповідальність у порядку, визначеному законодавством [2].

Відповідно до статті 54 «Вимоги щодо несумісності» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3] суддя має додержуватись вимог стосовно несумісності, які визначені у законодавстві у напрямку

запобігання корупції. Окрім того, суддя зобов'язаний виконувати вимоги і додержуватись обмежень, які визначені законодавством у напрямку запобігання корупції (регламентується статтею 56 «Права та обов'язки судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3]).

Про невчинення антикорупційних правопорушень суддя зазначає у декларації доброчесності, яку заповнює на офіційній веб-сторінці Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до форми, яка визначена Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (згідно статті 62 «Декларація доброчесності судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3]).

За даними Міжнародної асоціації юристів на сьогодні у судовій сфері існують такі види корупції, як [3]: 1) хабарництво; 2) суттєвий вплив з боку політичних сил на результати ухвалення судових рішень, тобто іншими словами – втручання представників політики у судовий процес; 3) вимагання від свідків та потерпілих; 4) зловживання посадовим становищем, державними ресурсами і державними коштами.

Н. Савчин [4], досліджуючи особливості боротьби із корупційними проявами у органах судової влади в Україні, виокремлює такі корупційні ризики, які стають причинами вчинення представниками органів судової влади корупційних правопорушень та діянь, як: а) недосконалість системи, якою забезпечується спеціальна підготовка кандидатів, що претендують на посади суддів; б) недосконалість процесуальних норм, що застосовуються до правопорушників, що вчинили корупційні діяння та правопорушення; в) наявність залежності суддів від судів вищих інстанцій; г) частий вплив на діяльність органів судової влади представниками політичних сил; д) низький рівень відкритості та прозорості судового процесу; е) низький рівень матеріального забезпечення суддів; є) низький рівень фінансового забезпечення професійної діяльності суддів; ж) неефективність реалізації системи кваліфікаційного атестування суддів, а також їх відповідальності

унаслідок порушення ними правил професійної етики; з) низький рівень довіри населення до судової гілки влади, а також до інших органів державної влади; и) низький рівень професіоналізму осіб юридичних професій, що залучені до діяльності у сфері правосуддя.

Ю. Лавренюк [5], провівши ґрунтовний аналіз причин високого рівня корупції у органах судової влади, групує їх у чотири групи. До першої групи, на думку, науковця, належить неналежний рівень матеріального забезпечення суддів, внаслідок якого недостатньо забезпечується незалежність суддів. Другу групу причин становить вплив на суддів зі сторони представників політичних сил, влади і бізнесу у контексті одержання очікуваного результату від розгляду суддею конкретної судової справи. До третьої групи причин належить недосконалість механізму притягнення суддів до юридичної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень та діянь, оскільки досить часто судді перебувають у тісних взаємовідносинах із досить впливовими у державі особами, через що зазвичай уникають відповідальності. У четверту групу причин науковець пропонує відносити невиконання та/чи недобросовісне застосування суддями положень діючого законодавства у процесі розгляду судових справ та ухвалення за ними судових рішень. З огляду на такі причини, Ю. Лавренюк наголошує на тому, що судову владу в Україні треба реформувати, опираючись на такий важливий аспект, як запобігання та протидія корупції.

А. Кирилюк та О. Ісевич [6] також наголошують на тому, що запобігти та подолати корупцію в органах судової влади можна за рахунок проведення всеосяжної та комплексної реформи. На думку науковців, перш за все, потрібно узгодити положення Конституції України із положеннями інших законодавчих документів стосовно посади судді та особливостей притягнення суддів до юридичної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень та корупційних діянь.

В. Соловйов та Б. Розвадовський [7] виокремлюють такі особливості корупційних правопорушень та діянь, що вчиняються суддями у судах загальної юрисдикції, як: 1) через широкий спектр повноважень суддів у здійсненні судочинства за різними суспільними напрямками досить часто представники законодавчих та виконавчих органів державної влади, а також суб'єкти підприємницької діяльності, вдаються до здійснення неправомірних дій (а саме тиску, хабарництва, підкупу) щодо суддів з ціллю одержання контролю за діяльністю суддів та судів та спрямування цієї діяльності на задоволення особистих корисливих мотивів; 2) органи судової влади та судді водночас є фінансово і матеріально залежними, тому що рішення про фінансове і матеріальне забезпечення судочинства, а також про оплату праці суддів, надання їм соціальних гарантій приймається представниками інших органів державної влади.

Окрім того, В. Соловйов та Б. Розвадовський [7] теж схиляються до позиції реформувати судову систему у напрямку запобігання та протидії корупції. Зокрема перспективними напрямками реформування мають виступати: 1) реформування органів кримінальної юстиції; 2) забезпечення відкритості діяльності органів судової гілки влади; 3) висування представникам органів судової влади дотримання високих норм професійної етики; 4) забезпечення процедури призначення осіб на посади суддів з урахуванням їх особистих професійних якостей; 5) забезпечення належного та водночас гідного рівня оплати праці суддям з метою забезпечення їх незалежності у виконанні посадових обов'язків; 6) посилений контроль за діяльністю суддів та дотримання вимог підзвітності.

О. Овчаренко [8], аналізуючи положення діючого законодавства у контексті протидії та запобігання корупції в судовій сфері, виокремлює такі напрямки протидії та запобігання корупції в органах судової влади, як: 1) забезпечення автоматизації процедури діловодства у органах судової

гілки влади з ціллю мінімізації спілкування між учасниками судового процесу та судьями безпосередньо; 2) проведення організаційно-профілактичної роботи у суді з ціллю включення у положення про посаду судді приписів, якими регламентується виконання положень закону; 3) удосконалення вимог щодо недопущення конфліктів інтересів у органах судової сфери; 4) здійснення фінансового контролю за діяльністю представників органів судової системи; 5) внесення змін у норми процесуального законодавства з ціллю підвищення вимог до важливості ухвалення судових рішень, керуючись законом. Тому, на думку науковця, для подолання та запобігання корупції у органах судової влади треба насамперед впроваджувати автоматизовані засоби, які визначають рух судової справи та особливості ухвалення за нею судового рішення. Також важливим є проведення чіткої перевірки кандидатів на посади суддів на відповідність їх визначеним законодавством вимогам.

Разом з тим, О. Овчаренко [8] виділяє такі заходи щодо запобігання конфлікту інтересів, які треба законодавчо регламентувати, як:

- а) застосування інституту відводу судді у випадку, коли є наявними підстави, які, до того ж передбачені процесуальним законодавством;
- б) доведення до відома голову суду чи керівника апарату суду про наявність конфлікту, врахування їх позиції щодо рівня такого конфлікту та вжиття ними заходів по усуненню такого конфлікту;
- в) недопущення різного роду ситуацій, який можуть спровокувати конфлікт інтересів, усунення впливу відносин особистого, сімейного, суспільного або іншого характеру на діяльність суддів у сфері судочинства;
- г) недопущення виникнення дій, що є сприятливими для якоїсь зі сторін судового процесу, а також для адвокатів, що беруть участь у судовому процесі;
- д) недопущення випадків зловживання службовим становищем з ціллю одержання особистої вигоди чи вигоди приватних інтересів інших осіб;
- е) недопущення випадків зловживання службовим становищем з ціллю

працевлаштування інших осіб, зокрема родичів чи друзів.

У контексті розгляду основних засад запобігання корупції в судовій сфері доцільно звернути увагу на Звіт-оцінку відповідності України четвертого раунду оцінки щодо «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів» [9], що прийнятий GRECO на 84-му пленарному засіданні у м. Страсбурзі 2-6 грудня 2019 року. У положеннях цього документу зазначено, що Національне антикорупційне бюро (НАБУ) в період із 2019 року відкрило справи щодо 22 суддів.

У частині IV GRECO рекомендувала [9]: 1) краще деталізувати особливості подарунків, які мають право приймати судді; 2) знизити пороговий рівень максимальної вартості таких подарунків; 3) більш детально розкрити види подарунків, які допустимо приймати суддям, зокрема ті, що є у нематеріальній формі; 4) детально уточнити концепцію рівня допустимої гостинності; 5) розробити та реалізувати внутрішнє оцінювання про наявність подарунків суддям та інформацію про неприйняті суддями подарунки.

Таким чином, у контексті аналізу наукових праць та джерел [1–9], встановлено, що питання запобігання корупції у органах судової влади є одними із найбільш важливих напрямків державної політики. Визначено, що правові основи запобігання корупції в судовій сфері регламентуються нормами Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Закону України «Про запобігання корупції». З'ясовано, що суддя зобов'язаний виконувати вимоги і додержуватись обмежень, які визначені законодавством у напрямку запобігання корупції. Встановлено, що з метою запобігання корупції у органах судової влади слід провести комплексну реформу у системі судової влади з метою приведення у відповідність положень законодавчих документів.

Література

1. Корупція у судовій сфері // ANTI-CORRUPTION WALKS KYIV. Проект Міждисциплінарного науково-освітнього центру протидії корупції (ACREC). URL: <https://acwalks.com.ua/knowledgebase/korupsiia-u-sudakh/> (дата звертання: 23.07.2021 р.).
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звертання: 23.07.2021 р.).
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звертання: 23.07.2021 р.).
4. Савчин Н. М. Боротьба з корупційними проявами в органах судової влади України (з урахуванням міжнародного досвіду) // Правова держава. 2017. № 28. С. 31–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2017_28_6 (дата звертання: 23.07.2021 р.).
5. Лавренюк Ю. Реформування судової системи в контексті протидії корупції // Ефективність державного управління. 2016. Вип. 1/2 (46/47). Ч. 1. С. 85–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2%281%29_11 (дата звертання: 23.07.2021 р.).
6. Кирилюк А. В., Ісевич О. О. Запобігання корупції в судовій системі та сфері кримінальної юстиції // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ конференції (м. Київ, 12 грудня 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 2. С. 135–137.

7. Соловйов В. М., Розвадовський Б. Л. Запобігання та протидія корупційним правопорушенням у судовій системі України // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2010. Вип. 23. С. 123–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_23_14 (дата звертання: 23.07.2021 р.).
8. Овчаренко О. М. Деякі питання запобігання корупції в судовій системі України. Профілактика корупційних правопорушень: Збірник тез доповідей наук.-практ конференції (м. Харків, 17 квітня 2015 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 198–205.
9. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів: Звіт–оцінка відповідності. Україна; м. Страсбург, 6 грудня 2019 року. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/Greko.pdf> (дата звертання: 23.07.2021 р.).